

חסביב לשולחן

עלון שבועי לדבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות עיון הלימוד דבר העורך

הגאון רבי יהודה עדס שליט"א
ראש ישיבת קול יעקב

בענין נשרו מחצה מעליה של ערבה

סוכה דף ל"ג ע"ב, נפרצו עליה של ערבה פסולה, מקצת עליה כשרה. וכתב הרא"ש האי נפרצו הערבה והדס פירושו שנפרצו ממקום חיבורן, אף לפרי"ד נפרצו דלולב היינו שנחלקו העליון דתומת, דהא לא שייך כה"ג גבי ערבה והדס. ולפרי"ד נפרצו דשלתתן שוה, ושנה בסיפא נשרו מקצת עליה כשרה, לאשמעינן שנפרצו עליה היינו ברוב כראיתא בתוספתא וה"ה בכולהו, עכ"ל הרא"ש. וכן נפסק בשו"ע סי' תרמ"ז ס"ב נדנשו רוב עליה של ערבה פסולה, ואילו נשרו מיעוט עליה כשרה.

וצ"ב דמתחילה כתב השו"ע נדנשו רוב עליה פסולה, ומשמע מזה שמחצה על מחצה כשר, והיינו דרק אם יש רוב לפסול הוא דפסול, וכמו שמצינו בטריפות דכל שאין רוב האבר חולה הרי הוא בחזקת בריא. ואילו לבסוף כתב השו"ע, ואם נשרו מיעוט עליה כשר ומשמע מחצה על מחצה פסול, והיינו דאם אין רוב בכשרות חסר בשם ערבה, ורק ע"י רוב אמרינן שרובו ככולו וספירי יש לזה שם ערבה, וצ"ב.

וקצ"ע צ"ב גם בדברי הרא"ש, דיעוין ברא"ש פרק לולב הגזול סי' י', שהביא דכתב הראב"ד ז"ל דבעינן כוליה שיעורא דהדס שיהא עבות למצוה או רוביה לעיכובא, והביא הרא"ש ראייה לראב"ד דהדס דומיא דלולב, מה התם בעינן רוב העליון בהכשר, כדפי' הרא"ש לעיל בסי' ג' מן התוספתא, אף בהדס כך בעינן רוב עבות, והביא עוד ראייה מדנשר מקצת עליון כשר ברובו, ה"נ עבות סגי ברובו, עיי"ש. וצ"ב דברי הרא"ש, דכתב דמן התוספתא שאמרה על המשנה נפרצו עליו פסול דמיייר ברוב עליו, ליתפין דבעי רוב עבות. וצ"ע הי"א למד איפכא מן המבואר בתוספתא, שהרי בתוספתא אמרו דנפרצו עליו פסול הוא ברוב, אלא מחצה על מחצה כשר, והי"א למד מאכא שצריך רוב עבות, והיינו בפשטו שצריך רובו ככולו והא במחצה על מחצה סגי, וצ"ע.

ונראה בזה, דהנה יעוין בראב"ד בהלכות לולב שכתב וז"ל, ועכשיו שבררנו שכל הפסולין נפסלין ברובן, נראה לי המחצה על מחצה כרוב משום דאי"א לצמצם כשיעורין משום מיעוט שכלנו, מעתה אין לנו להכשיר הפסולים עד שיהו רוב בכשרות רוב הנראה לעינינו כדי לצאת מספק עכ"ל. ומבואר דמיעוק הדין, דוקא רוב פסול הוא דפסול. ולפי"ז נראה דשיעור דברי הרא"ש כך הם, דכיון דבתוספתא מבואר דנפרצו פסול הוא ברוב, ומיהו יש ללמוד העבות אינו נפסל א"כ רובו אינו עבות, אך כיון דאי"א לצמצם לכן בעינן שיהא רוב עבות כשר.

ולפי"ז נמצא דהא דס"ל לרא"ש דרק רוב עבות באורך כשר אין זה מחמת הכלל דרובו ככולו, דהא מיעוק הדין אפילו מחצה על מחצה כשר. אלא מחמת דאי"א לצמצם כשיעורין הצריכי שיהא רוב כשר, אבל עיקר הדין הוא דרוב שאינו עבות פסול, ולהכי מיעוק הדין סגי במחצה על מחצה בכשרות.

ולפי"ז נראה דגם הוא דפסק בשו"ע נדנשו רוב עלי הערבה פסולה, לאו דוקא רוב עליה, אלא אפילו מחצה על מחצה נמי פסולה, דבאמת הפסול הוא רק בנשרו רוב עליו, אלא דמ"מ גם במחצה על מחצה מחמירין כיון דאי"א לצמצם כשיעורין, וזהו שסיים השו"ע נשרו מיעוט עליה כשרה, כלומר דמתמת הדין נדנשו רוב עליה פסולין, דוקא בנשרו מיעוט העליון הוא דמכשירין אבל במחצה על מחצה פסולין.

אלא שיש להעיר בזה שואב, ובשילמא בשאר פסולין של אחרת ולולב שהוא דבר התלוי במידה, שפיר שייך לומר דאי"א לצמצם ולכן מחמירין שצריך רוב בהכשר, אבל לענין נשרו רוב עלי הערבה שהיא ענין התלוי במנין, בזה לכאורה לא שייך לומר דאי"א לצמצם שהיה בקל אפשר למנוע.

ונראה דמכאן יש ראייה למש"כ החו"א בסי' קמ"ו ס"ק ב' דרוב עליו הנזכר בערבה, אין הנונה לרוב ממספר הכולל של עלי הערבה, אלא עליון של רוב הענף, כלומר דמשכתת לה נדנשו מיעוט מן המספר הכולל של העליון ואפ"ה הערבה פסולה משום שעליון אלו תפסו רוב מן הענף של הערבה, וכן משכתת לה איפכא דנשרו רוב עלי הערבה ואפ"ה אינה פסולה, ומשום ששלים אלו היו מרוכזים במיעוט מן הענף. ונראה לפי"ז והדכת הראב"ד דגם במספר העליון אין להכשיר מחצה על מחצה דאי"א לצמצם, כיון דהניינון הוא על מחצה מאורך הענף. (שיעורי סוכה סי' מ"ב)

הרה"ג ישראל מאיר בריסקמן שליט"א

שיטת הרמב"ם במצות ערבה

סוכה מד, א ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין, לא עבדינן שבעה זכר למקדש. וצ"ע לפ"מ שמבואר ברמב"ם (פ"ז מלולב הכ"ב) דערבה בזה"ז מנהג נביאים, ולכן אין מברכין עליה, (וכן הוכיח רש"י שם), ונבפשוט היינו משום שבוה"ב היה דין ערבה גם בגבולין, ממנהג נביאים, וכתוס' מד, וב, וכו"ה לפירש"י שם, וממילא נמשך המנהג גם אחר החורבן, ומן הסתם בזה"ב היה כל שבעה אף בגבולין, שהרי רק לענין זכר למקדש אמרו דלא עבדינן שבעה, וא"כ אף שאין מקום לתקן בזה"ז כל שבעה זכר למקדש, מ"מ תיפול שמדין מנהג נביאים תהא נהוגת כל שבעה בזה"ז.

ועוד קשה על הרמב"ם (שם) שהשמיט דין ערבה בגבולין בזה"ב, והרי מוכח בגמ' הג"ל שערבה נהוגת גם בגבולין, ורק שאין לה עיקר מן התורה, וכן מוכח שם מד,ב, שאמרו כאן בגבולין. ועוד קשה, דאם אין ערבה נהוגת בגבולין בזה"ב, נמצא שבוה"ז היא תקנת חכמים זכר למקדש, ולא מנהג, וא"כ למה אין מברכין עליה.

ועוד הקשה השפ"א (מד,ב) על הרמב"ם בפיהמ"ש (פ"ד מ"ג) שכתב: זו הערבה היא הלכה למשה מסיני, וכך, והיא מנהג הנביאים, שהיו נוטלין אותה בלא ברכה. עכ"ל. ומשמע שכל דבריו אמורים במקדש, דמתני במקדש קמיייר, והרי"ז סתירה מנייה וביה, שאם הוא מנהג אינו הלכה. (ובפרט שמכר שם ע"פ הגמ', שמאחר שהוא מנהג, אף אין מברכין.) והנראה דהנהגה בחידושי הגרי"ז (יומא א,ב) הוכיח בשיטת הרמב"ם (פ"א מהל' ממרים ה"ג) שבכ"מ שמצינו הלכה למשה מסיני, ששכחום חזרו ויסודם, וז"ל שאי"ז חזרו לתורת הלל"מ, אלא מאחר שששכתתה וכבר אין בה קבלה עד משה רבינו, שוב אין לה תורת הלל"מ, והריהו דין מחודש. ולפי"ז אם חזרו ויסודם במדות שהתורה נדרשת בהן, הוי ע"פ דאורייתא, ואם רק מכת תקנה, הוי דרבנן.

ולפי"ז י"ל להרמב"ם לשיטתו, שמה שאמרו בגמ' לר"י דס"ל ערבה יסוד נביאים, דפירושו ששכחום חזרו ויסודם, ה"ה לריב"ל דס"ל מנהג נביאים, קניטין ששכחום חזרו והנהיגום, (דמימרא דהלל"מ, אמרה ר"י בשם ר' נחוניא, וממילא קשה גם לריב"ל, ורק לרווחא דמילתא הקשו דר"י אדר"י), כי מאחר שבל"א אי"ז חזרו לתורת הלל"מ, א"כ יכול להתחדש גם בתורת מנהג, ואף אין מברכין עליו.

וי"ל שהרמב"ם סבר כמשי"ט המהרש"ל (מד,ב) בדעת ר"ת, שגם למסקנא לא חזרה הגמ' מהא דשכחום חזרו ויסודם, וכדלהלן, ונמצא דלמאי דק"ל מנהג נביאים, הנונה בפיקדו יסודו בהלל"מ, ושכחום חזרו והנהיגום. וזהו שכתב הר"מ בפיהמ"מ שהוא הלכה ומנהג במקדש. ונפק"מ לדינא שאף במקדש אין מברכין עליו.

ומה שהשמיט הרמב"ם (בפ"ז מלולב) ערבה בגבולין, י"ל דס"ל שאמנם אינו אלא בביהמ"ק ולא בגבולין, ובוה"ז רק מדרבנן משום זכר למקדש, ולא ממנהג נביאים, (וכ"מ ב"ר"ח ובר"ן שבוה"ז הוא מדרבנן), ולכן בזה"ז אינו כל שבעה.

ומה שאמרו בגמ' דערבה נהוגת בגבולין, כ"ה דהיינו בזה"ז, וכמו שמצינו ביומא יט, ב גתיא אבא שאלו אמר אף בגבולין היו עושין כן זכר למקדש, והרמב"ם לשיטתו בזה (שם הכ"ב), שפירש מה שאמרו בגמ' מד, א ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין, לא עבדינן שבעה זכר למקדש, דהכונה שאינה בפירוש בתורה, (ודלא כרש"י שאינה מדין תורה), והקשה הגמ' שם, דא"כ ה"ה במקדש שהוא רק מהלל"מ או מדרשא, ולמה נקטה הגמ' בגבולין, ותיירץ הער"ג שהר"מ פירש דבגבולין אלקמיה קאי, דהיינו שהואיל ואינה בפירוש בתורה, לכן בגבולין ל"ע שבעה זכר למקדש, עכ"ז, ולפי"ז נמצא להרמב"ם שבגבולין היינו בזה"ז, ושוב לק"מ משם גם על מה שהשמיט גבולין בזה"ב. ולפי"ז י"ל דה"ה מה שאמרו שם מד,ב, כאן בגבולין, היינו בזה"ז, ד"ל דהר"מ סבר כפי' ר"ח מד, א שקושית הגמ' שם היא מדרבנן הוא, עיי"ש, והר"מ נקט בתירוץ הגמ', שבמקדש עצמו הוא הלכה, ושכחום חזרו ויסודם לר"י, או חזרו והנהיגום לריב"ל, (ודלא כהר"ח מד, ב, שנקט שבמקדש היינו בזמן המקדש, ואף בגבולין), ובגבולין - דהיינו בזה"ז, הוא מדרבנן זכר למקדש. (ובזה הוא כ"ח שם).

ומה שמבואר ברמב"ם (שם) דערבה בזה"ז מנהג נביאים ולכן אין מברכין עליה, ואשר לפ"ז צ"ע למה לא ינהג בזה"ז כל שבעה, ועוד, שהרי נתבאר שיטת הרמב"ם שבוה"ב הוא תקנה זכר למקדש, ולא מנהג נביאים, וא"כ למה לא יברכו עליה, י"ל שהרמב"ם לשיטתו בפ"א מהל' ממרים ה"ב, שסבר שאף במנהגות יש משום לא תסור, ואשר מזה הכריח בחידושי הגרי"ז על הרמב"ם (בפ"א מברכות הט"ז) שלהרמב"ם הטעם שאין מברכין על המנהג, אינו משום שאין בזה לא תסור, וכרש"י סוכה מד, א, אלא משום שאין ברכה אלא על מצוה, וכל שתקנהוהו בתורת מנהג ולא בתורת מצוה, אף שהוא חובה משום לא תסור, אין מברכין עליו, ע"כ, ולפי"ז י"ל שאמנם בזה"ז להרמב"ם הוא תקנה, ואף שהואיל ותיקנהו משום זכר למקדש, ובמקדש להרמב"ם הוא מנהג נביאים, משה"ה תיקנו שיהא בתורת מנהג נביאים, ונכתבין כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, כלומר שיהא ידא לא תורת מצוה אלא תורת מנהג, ולכן אין מברכין, ולפי"ז כונת הרמב"ם, שלענין ברכה, יש לערבה תורת מנהג נביאים אף בזה"ז.

איגוד ארבעת המינים מסמל את אחדות עם ישראל על כל גווניו. אלו שיש בהם תורה ומעשים טובים, ואלו שיש בהם רק תורה או רק מעשים טובים, ואלו שאין עימם מכל אלו ולא כלום. וכך, ממשילים חז"ל את האתרוג שיש בו טעם וריח לצדיקים שיש בהם גם תורה וגם מעשים טובים, וההדס אשר יש בו רק ריח, והלולב שיש בו רק טעם, והערבה אשר אין לה לא טעם ולא ריח.

הכוח של העם הוא באחדות הכלל למען המטרה האחת והיחידה - עבודת ה'. אלא שכאן צצה ועולה תדיר השאלה של החיבור עם הרשעים עם אלו שאינם שומרים תורה ומצוות, האם החיבור עימם הוא חינוכי, האם יכול הוא להועיל, האם גם "ערבות" אלו אמורים לחיות עמנו יחד באחדות של אהבה ורעות?

גם על זה מרמזת התורה במצוותיה, בהגדרת דרך מצוות אגד הלולב. כי את הלולב החדש והערבה את מסמלים חוסר שלימות המיומנת, או אגודים ביחד בקשירה הדוקה. ואילו את האתרוג אשר מסמל את השלמות האופטימלית, או משאירים לבד, בצד, ורק בשעת הענווים והברכה או מצמידים אותו אל איגוד הלולב.

וכך עלינו לנהוג. הצדיק יהיה קשור ל"בלתי מושלמים", רק בשעת מצוה, רק בבית הכנסת, רק כאשר הקשר הוא "רוחני". אולם בחיי היומיום ומחוץ למצוה ולבית הכנסת, יתי הצדיק בודד מהם ללא קשר שוטף אשר בדרך כלל יכול רק לחזיק.

והדבר נכון לגבי פעילות כדי להשיב לב בנים לאביהם שבשמים ולגבי כל קשר מסוג כלשהו לאדם או לכל אדם למישהו שיש עימו קשרי ידיוות מלבד סיבה שבעולם. הקשר עם הערבות - בשעת קיום מצוה - בבית הכנסת - בשעת הברכה. אולם כששבים הבייתה, האתרוג מונח בקופסתו והשאר - נפרדים ממנו.

והדבר נכון גם לגבי חברויות שונות בין תלמידים בתלמוד תורה או בשיבה. כאשר מתקיים קשר עם חבור שאינו מהווה דוגמא חינוכית, יש לשמור שהקשר יהיה אך ורק במסגרת הלימודית, אך לא מעבר לכך. אין צורך בחתרנות בנידוים ובמחלומות, אך יש צורך לנווט את מינון הקשר החברתי בהתאם.

מחבר: חנה צחק הלוי
11662107

מסד הרב קוק

מכירת ספרים ענקית
יומיים בלבד עודפים ופגומים
במחירי עלות
כ"ח-כ"ט תשרי תשע"ב
בבית מוסד הרב קוק

ה

מכון ירושלים

הופיע גליון חדש

מוריה

גנוזות ראשונים ואחרונים, מכתבי תורה ואיגרות
כידושי תורה והלכה ממרנן ורבנן, פרקי עיון ומחקר, הערות
והארות, בשיה ספר ועוד

להשיג בחנויות הספרים - מחלקת מנויים 02-6510627

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

מנהג חביטת ערבה

בהושענא ערבה

מנהג נביאים ליטול ערבה ביום הושענא רבה מלבד הערבה שבלובל וקראו יום חיבוט ערבה. המקור למנהג חביטת ערבה שבטיע של חג הוא עפ"י דברי הנבי' בסוכה דף מ"ב ע"ב ומ"ד ומ"ה דבומן על בית המקדש היתה נוהגת מצוות נטילת ערבה בביתמ"ק לבדל כל שבעת הימים מהלכה למעשה מסיני והיו מקפידים בה אף המחבט, אלא שבלב היו היו מקופיין בה אתה מנחה פעם אחת וביום השביעי בעת פעמיים.אפילו אם היה חל שבעי על חג הסוכות נשבע מצוות ערבה זוהת את השבת לפיכך קבעו חכמים בחי"ו יום שבעי על כל למצות ערבה וזכר למקדש. בגמ' סוכה ב' מ"ד ע"ב – אמר אבהו רבה קאימנא קמיה דרי"א בר דקדוק ואיתי הונא בנראה ערבה נעמה, שקיל, חביט ולא בריך וכי. שטיי (שם) דומה לפסחים הימא אבא לכפר לוינה מכאן והלאה ותי' מקטרג וישראל בימוין אפ"ן נדפשי במצוות מבטלי ליה, מכאן והלאה כל שפירי דיקום לעוהו לא יכול לשלטאה ויהא נפיל בארעא".

הלבוש בסימן קריאת יום סבת וז"ל "ויהונתן לחבוט אותה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש פעם כלב המעט עשויין בה כש **משים שמחה** ודכתיב ששחזת בתוך נכח שעשו בו שפחת בי השמחה, ולומר שלא נהיה כפויי נכח ומשך ונשמח לפני יתברך ודעי רבינו השפעת טובהו השפיע עליו על שפירא לא השנה שעברה בתבואת הארץ ובפירות האילן וכן תנפול לפניו שיהיה לו לשנה הבאה או יותר טוב ממני", וכתבו האחרונים להעיר איהו שמחה על שבתנו! בשו"ת רבבות אפרים חי"ח סימן קנ"ג ביאר עפ"י דברי הגמ' שבת דף ע"ז ע"ב – שוטייא שנתוא, ורש"י פירש שהדרן לרקד לפני הכלה כע"ז של כושיטא, וא"כ גם חביטת שעושהה כושיטה ומקדש ומנחת בו מרבה שמחה בכך. ולכן כדי לצאת ידי כולם מתחילה כשנטילין אותה מענענים אותה מטע ולבסוף חובטין אותה על הקרקע, וכ"כ הרמ"א סימן תרס"ד, וכ"כ הח"ח אדם כלל קני"ג סיפ"ג וז"ל "ולפי שמצותה כחטבה ונתקלה בה הפוסקים י"א דהיינו נענוע, וי"א דהיינו לחבוט אותה ולכן עושים שניהם דהיינו שמענענים בה ואחר שמר כל ההושענות חובטין אותה בקרקע" וכ"כ בקיצור שו"ע סימן קל"ח סיפ"ג וז' ועי' שו"ת שטובות והנהגות חי"ג סימן ר"ג ובשו"ת רבבות אפרים חי"ח סימן תר"ח).

צריך לחבוט זדוקה על הקרקע, וכן מובא במש"ב בשם האר"י וכן מובא בגמ"א (שם קס"ו) בשם שו"ת משאת בנימין. ובתבוא האחרונים דלפי סברת המאונים צריך לחבוט זדוקה על הקרקע משום שהטעם י"דיתן בעפר פוה"ש שיה שיה שייך זדוקה ששואה על הקרקע וכן לטעם השני שכבת שחובטים לרמוי שלכ מה דומה לערבה) שיקום עליו ויהא נפיל מאדם א"כ צריך לחבוט זדוקה בקרקע, בשו"ת יבשת הגויים (שם) הנהי"ט אות ט"ז חובטין על הארץ כדי לבער את הדמנים שלא ימצאו ולהורידם עד העפר, ולפי"ז בתב"ש כ"ף החיים (שם) אות ל"ש ליש לחבוט על עפר קרקע עלום שאינה מורפצת בשום דבר החוצץ, וכ"כ בבן איש חי פרשת וזאת הברכה אות ז'.

אולם הפמ"ג בא"י אות' תרס"ד קיטין כתב שחובטין על הכלים ודלא כהר"ם ורמ"א ואי"ח סימן ק"ט על הקרקע חי' פעמים. ודלא כמשי"ב בבביורי יב"ק תרס"ד סי"ז ק"דודם יחבוט תחילה על הקרקע חי' פעמים אות' חי' כלים להסיר העלים אדם יסיר את העלים תחילה אין מקימן עוד מצות חטבה על הקרקע כיון שחבט נפסלה הערבה. וכן דקט במוש"ב (שם קס"ט). המאן רבי שלמה קלוגר זצ"ל באו"ח סימן תרס"ד כתב דהויטב ערבה אחת השפעת רשעי וצ"ל הכונתם, ולפי"ז מסובר מה צריך לחבוט בקרקע וז"ל "אבל ליתו טעם לפי קט שיהו ראה עפ"י המפורש במדרש דהני ב' מיתין ממוזגים על ב' כיתות בני אדם וערבה מרומת על השמים שאין בהם לא דמיון זדוקה ברוי"ח ש הקביה'לעשות מהם אגודה אחת, ונראה היינו זדוקה ברוי"ח ש תחלתה על הרשעים ולכן שואג מקריבין פרסם בתור על אומות העולם וכו', ולכן ויהי זדוקה בשמים **וימים** המרוב על שו"ת אלפי שעון היו עלמא (שנדרין צ"ח) צריך לעשות מהם אגודה אחת להגן אלו על אלו, אבל **גויים** השביעי הגבורה לאין השביעי אותה פירוד בין האגודה והרשעים היינו ז"ל ולכן לוקחין את הרשעים לפני עמיה לרמוי שיקלוקחין יתיה חת בין האגודה והרשעים יתיו נדחין בפני עצמן והיו שפליני על **לארץ** ולכן חובטין אותה בארץ להכניעם ולהשלים, וכן דבר רמ"א כל יבון היו לכוון בשעת חטבה להכנינו זדים והרשעים לוקים מאמא כתובת ויטושתים כשי"ב כי יתאב אפר תפוח רובים" (שם ב"מ"א) וכענין זה מובא גם ב"הושענא בשב"ד" להאגוד ר"ב יצחק שלמה (שם קנ"ג עמוד ס"ח) בשם החתם סופר.

המנהג לעשות הושענא בשם משום אז א"ל- ואגורו וכ"כ בשו"ע א"ח סימן תרס"ד סיפ"ג ד', וכן מובא גם במנהגי עשנים מדרא ע"פ 159 וז"ל "וערבה שיהיו לוקחין בזמן הלילה היתה של ערבה אמות יבין לכן צריך אדם שיקח ערבה יפה שיה ואורכה והיו בשו"ת הפי"ט ועשמי ערבה חלקין אפ"ן".

אם כבר נחטבה הערבה האין יכול לצאת בערבות של חברו, כתב בשו"ת שבט הלוי חי"ב ור"ד סוף סימן י"ח דיכול לטיל ערבה שבו"ת נחטבה ומצד הדיור עדין שיקח ערבה חדשה לא של חברו וכך פסק פנר הגרש"י אויערבאך זצ"ל כמובא בס' הליכות שלמה פי"ב אות י' אולם זדוקה אם לא נשרו העלין לגמרי ודלא כמשי"ב ומונים זקן אהרן (ואלקין) אר"ח חי"א סימן ל' ובס' מעדים ובענין חי"א סימן צ"א שאי אפשר להשתמש בערבה של משוה אחר (עי' שו"ת רבבות אפרים חי"א סימן ת"ב בחי"ב סימן ק"ע אות ד').

* *

ויש לדון האם יכילום לצאת בערבה שבלובל לאחר שהותר אוגדן אם תהיה את האגד של לובל ונטול הערבה בפני עצמה יש לומר שישאף אין להחליף לכן יבית הערדן לכל בספור ביבורי יעקב גונסד"י סיפ"ק י"ח, וכ"כ בענין המאונטשטש בספרו אלא בארשת מהדרת אהרן סימן תת"ח.

שן מן הארונות שתיעורר הוי ק"ל מעלין בקודש ואין מורדין שן מן אומדים הורה מדאורייתא (עי' שו"ת מגילה ב' כ"ו), וא"כ הרי כשנטולת הערבה שבלובל לצורך מצות ערבה של נביאים הוא כמורידה ממצותה מורה למצוה לקח, אולם בס' זיון עובדיה הלכות הושענא אמר כתב כי מובא במדרי"ב פ"ק דב"ב בשם מהר"ם שדורקה לגבי השמישי קדושה אומרים מעלין בקודש א"ח מורדין אבל לגבי השמישי מצוה מורה לשתות אפילו לפנות המצוה ממנה, וכן הובא להלכה בגי' יור"ד סימן ת"ט ובשו"ת מהרש"ים חלק יור"ד סימן קנ"ב וכן עיקר הדין יור"ד סימן רמ"ט וז"ל, וכן שו"ת שו"ת שו"ת השמישי ומועתי ליש שערבה שבלובל השמישי מצוה היא ולא השמישי קדושה ולכן מותר לורקה אלא שאסור לפסוע עליה משום בזיון וכמשי"ב באור זרוע חי"ב סימן שפ"ו וכן פסק בשו"ע סימן תרס"ד

רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א

בענין ערבי נחל הגדילין בשל נחל

[בגמ' סוכה ל"ג ע"ב, ערבי נחל הגדילין ערבי נחל וכו', אין לי אלא ערבי נחל של בעל ושל הרים מניין ת"ל ערבי מכל מקום. וברש"י שם כתב ערבי נחל הגדולות אצל נחל, (היינו) דנחלי מים מצוה בזו, ומיהו של בעל כשרה כדכתיב ערבי לשון רבים. מבואר בדברי רש"י דמ"מ קרא מדיד פשוטו לא יצא, וכיון דכתיב ערבי נחל ע"כ דלמצוה בעינין נחל דזוקא. ונ"מ מדכתיב ערבי לשון רבים מרבינן גם של בעל שאינה גדלה בנחל].

ונהג דרשא זו שנתרבה של בעל ושל הרים מדכתיב ערבי, לכאו' להלכה דמרבין מערב' שצריך שנים א"כ ליכא למידרש מערבי לרבות של בעל, דהרי פירש"י דלמדים מזה שכתבי ערבי לשון רבים, וא"כ לכאו' לפ"ז של בעל ושל הרים פסולים. וכבר עמד בזה הרא"ש (ס' ל"א) דלכאו' למסקנא של בעל ושל הרים פסילי, ולא מצינו להראשונים שפסלוהו, וכן מש"כ רש"י דלמצוה בעינין ערבי נחל, קח' הרא"ש דלא מצינו לרבנותיו המהדרים במצוות שיהדור לקחת ערבי נחל דזוקא. ולהכי כתב הרא"ש דנראה שהם ביארו ערבי נחל מ"מ, לא כדפרש"י ערבי לשון רבים אלא ערבי נחל היינו מן ערבה הגדילה על נחל, וזה הל סוגי ערבות שהם מאותו המין, ושפיר לפ"ז דלא תליא איה דרשא למה דמרבינן לקמן ערבי שצריך שנים, וא"כ אפילו לדידן דבעינין שנים אעפ"כ שייכא האי ריבואי דשל בעל ושל הרים.

לכאו' עדיין אינו מבואר לפ"ז למה רבותיו של הרא"ש לא הדרו לקחת גדל על הנחל דייקא, דהרי שיטת רש"י כן, והיו צריכים להדר מפני דעה זו. ועמד בזה הט"ז (תרמ"ז ס' ק"ב), ותירץ דבעין שמצינו בכיזב מברכין (ברכות ל"ח ע"א), שנחלקו התם אי לומר המוציא או למוציא והמסקנא להו דאף המוציא נמי שפיר קעבדי, מ"מ נימא המוציא להראות החידוש, וכן כתב הרא"ש בפ"ק פסחים (ס' י') לגבי ברכת כל ביעור חמץ, שידרך על ביעור חמץ כדי להראות חידוש בברכותיו, ה"ל הכא יקח של בעל ושל הרים כדי להראות החידוש שזה נמי כשר.

לכאו' צ"ב, בדשלמא בשני מקומות שזכר הט"ז, התם הוכרע הדבר לשון המוגיל א"כ עכשיו העדיפו לשון זו להראות החידוש, דהרי מעצם הדין אין שום הבדל בין לשון זה לזה. משא"כ הכא הרי לרש"י ס"ל דיש דין הידור בזה, וא"כ ה"ל לרבנותי של הרא"ש להדר כדעת רש"י הדחמיר בזה. והרי כך הקשה הט"ז, וא"כ מה ת"י בזה וצ"ע.

ונהג בעצם מש"כ רש"י דלכתחילה מהדרין בשל נחל ומשמע דהוי דבר תורה, ולכאו' בדאורייתא לא מצינו דלכתחילה ובדיעבד, וכדכתבו התוס' ריש גיטין (ג' ע"ב ד"ה וכו לא בעי) דמה"ת לא מחלקים שלכתחילה בעינין ק"כ אל"פ שבדיעבד יוצאים אם עשה אחרת. והנראה בזה, דודאי בטט שאין בזה מצוה חיובית לא שייך לומר דמדאורייתא היא הבל בין לכתחילה לבדיעבד, אבל במצוה חיובית כערבה ודאי שגם מה"ת שייך לומר דלכתחילה יהדר.

(הערות במס' סוכה דף ל"ג ע"ב)

ס"ה א"כ מותר להשתמש בה לערבה של מנהג נביאים אחר שנסתיימה מצוהה (עי' שו"ת ס"ה יהושע (אהרנברג) חי"ח סימן ע"ד).

* *

הובא ברמ"א בשו"ת א"ח (סימן תרס"ד סי"ט) לגבי "ההושענות" של הושענא רבא דנהו להצניע אותם בשיטת מצות כדי לעשות בהם מצוה, עיי"ש.

ובספר הקדמוין יסוד יוסף לרבו של סק הישר זצ"ל (פרק פ"ה) כתב, דטעם המנהג להצניע בהושענות כדי לשרוף בהם החמץ הוא לא רק משום דכיון דאיבעבד ביה חזא מצוה להתעבד ביה נמי מצוה אחרת,י, אלא עוד טעם יש בזה עפ"י משי"ב האר"י"ל כי ה' בדי הושענות רומזין על ה' גבורות שהשיי"ט מנהיג בהם את העולם, וכמו שאנו אומרים ביי"ח ירנ"ן שאחרי חביטת ערבת, והנה ביעור החמץ מורה על ביעור החס"ט"א וזה נעשה עי"ה ה' גבורות שבהם יכרות השיי"ט ב"ה את כל החס"ט"א, ולכן יקח ב' בדי הערבה ויכוין שכמו כן יתעבד לעתיד לבא כוחות החס"ט"א עיי"ז.

ויש ב' חילוקים בין הטעם של כיון דאיבעבד ביה חזא מצוה וכו' להטעם השני, א' דלפי הטעם הראשון איז יש ענין אז בה לבלוב ומיני ולא רק בחיטת הושענות, ולפי הטעם השני הרי"ז שייך רק בהושענות ולא ב' המינים, ב' עוד חילוק עוררו בזה, דלפי הטעם השני יש שורפם זדוקה שבריתפ חמץ ואין לפי הטעם הראשון יכול לשרוף ג"כ באפיית המצות, ואולי י"ל, אבל לפי הטעם השני יכולין לשרופם באפיית המצות, כי גם אפיית המצות הוא על שלל יהיה חמץ שהוא יצאה"ל אלא מצה שהוא רמו לצר טוב, ורק דזהו באופן של "עשה טוב" ולא באופן של "סור מרע".

יש נוהגים לררק הושענות על גבי ארון הקודש, ובספר אמרי ישראל (עמ' קנ"א) הביא דעה זו, למה אין זה נחשב בזיון או השתמשות בארון הקודש, וציון לדברי שו"ת מהרש"ם (חלק ד' סימן מ"ז) שכתב בזה וז"ל "ויבדר המנהג להשתמש על גבי ארון הקודש להנחיה עליו שמישיי מצוה הושענות, כיון שנהגו כן דדאי לב בי מתנהג", עיי"ז, אכן בספר דרכי חיים ועולם (אות תשצ"ט), כתב שהיה מקפיד מאוד שלא יורק את הערבה על הארץ על ארון הקודש, כיון שהוא בזיון שמות הקדושים, עיי"ש.

ומצאתי בספר אליהו נביא סימן תרס"ד סיפ"ג י' דהביא מספר מבלבוש יום טוב וז"ל: "ואי"ח וזרקין אותו על הזיון שבביבתיכ"ס, היינו נמי שמנהגו שזורקין ניצוצי הדין וזורקין אותו על עפר זמן הדין, עכ"ל. ולפי"ז היה גם יישובו שמוזקין הושענות ולא מניחין אותו בדרך כבוד, דאדרבה הוריקה היא לרמו דרזיקת ניצוצי הדין.

מסעדים ומונים סימן תל"ח תורה ד', כתב שנהגו לזרוק אולי לשיטת המפוסקים שבקודש אחר תגולה זדוקים איתו, ע"כ המובא, לרמוז או גנו מניחים הושענות ע"ג ארון הקודש שנטמא מזה בוח"י. ובהו מיושב גם לדעת המפקקים מפני בזיון דארון הקודש, דהיות ויש קצת רמוז וכוהרן מותר.

* *

בספר מקור חיים על שו"ע אר"ח (סימן תרס"ד) בקיצור הלכות כתב על הושענות וז"ל "וישמעתי ישע בזה שמירת לרד"י, עכ"ל, ומקור הענין הוא בספר ריק שנתרת המאור (פי"ו נ"ג י' כלל ד' אות י"ח) דעיי' שו"ת שנטולין ערבה שמישיי הערבה החבוטה של השמישי הרמיז טעולה להלכה כל השנה, והובא בי"ב בכי"ט מפרע מועד לכל חי (סימן כ"ד אות ח"א), וענין ע"כ בספר המידות בעין דרך אות ה', שכתב כי יש שרובם על סוס ודומה יולק ע"י קטבי הושענות, וכמו שרמזו בספר לורבך בערבות וזו י"א ביומ"ט שמות פר' תרומה דף קס"ב א' ופסקו אז רמזו על הערבה, והרו רמזו ג"כ במה אומרים בהושענות "ויקבע ערבות שושיעה היא וכן כתב בס' ליקוטי צבי (בעניני תפילת הדרר עמ' ל"ז) וז"ל "ויקבע שמאור סוסולן ליקח מן לרדך הושענא שלי, או שפלתמי זולת בביתו אר"ח מקום מובחט, ובעת סכנה אין יצטרך יאצי ויהי הושיעה נא", וכן כתב ערב אורח"י, עכ"ל, בענין המידות בעינין חז"ל אות ט"ז כתב עוד, דהושענות חביטת מוסולים לבטל הפחד, עיי"ש.

ובספר יסוד יוסף (פרק ע"ג סימן כ"א) הביא כמה סגולות וקומעות לשיטת מהעלים של הערבות ביצור אבותיו וכוונות שבעת אמיית הושענות, להשיעית את המעוברת אלא תפיל עברה חי' ולהושיע ע"כ מצער העיבור והלידה, וכן להנצל בדרך, עיי"ש ועוד סגולה הביא בספר ליקוטי מהררי"ח (שם), דסגולתו נמי שאין לו ילדים ליע ישיבטל את הושענות וישתה המים, והביא על זה רמז, כן ברע"ה בנימוקיה דר"ע, עיי"ש.

ומרן הגאון רבי מאיר שניחה הכתר זצ"ל ועוד אחר שמה היו נתון משיירי הערבה של תחילתם יורדים שנייטוס קלבא במלחמה, וילדו מפני עדים נאמנים כי כל מי שנטל ממנו ערבות אלא יניצל בזמן המלחמה בניסים גדולים וחזר לביתו בריא ועולם, (וענין בקונטרס בעניני חג הסוכות ושמות תורה אות ד', עמ' כ' משי"כ בזה).

ונסיים מעשה ברבי מרדכי מבלויטש זצ"ל שעמד בהושענא רבה לאחר חביטת ערבה ולא אמר "קיים לנו הכלל" מיינתג מבטל דין", וכמו אני אומר שמנהג **חביטת ערבה יבטל את כל הדינים מישראל**.

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פריץ

טרי

רבים מן הסוחרים רואים לשמור על טריותו כדי הערבה, ומשום כך מרטיצים אותם היטב אחר הקטיפה כלילה ומועט מעט מוציאים למכור. והסתפקתי לעניין הגדלים האחרונים שנמכרים ונמלאים בתחזית הערימה והם רטובים טובא, גם עצרו עשירים וארבע פעות, שמא יג' ללדד שיג' להם לין כבוש כמבואר בהלכה לעניין אחרוג בס"י תרמ"ח. או שמא כיוון שאין הם שרויים במים ממש אבל רטובים טופח על מנת להטפיא אין זה כבוש.

קרח

ערבות שטמנו בקרח אין לני יודע איך לזון זזה, כי כיוון שעצרו עשירים וארבע פעות בתוך קרח נחשז הוא למים, נמלא שזבוזות הן אחר הזמן הג"ל. וכבוש פסול. וידוע כי קרח מים הוא, הן לעניין כיסוי הדם כמבואר בזית' יוסף ציו"ד ס' כ"ח והן לעניין זונה וסותר כמבואר במג"א ס' ש"כ והן לעניין ברכת שהכל ושיעור רזיעית כמבואר בספר אורל"י חלק ב' ז' ובש"ס יציעי לאומר חלק ט'. דרם כל הג"ל אינו נוגע לכבוש ועניינו שקרחה נחשז כבר מים, מצחינת זונה וסותר והג"ל. אבל לעניין כבוש אררצא כתב בשו"ת הרא"ש וצמוצאים הדברים ציו"ד ס' ק"ה כי שומן קרוש אין שייך זו עניין כבוש, זולת העומד לנגדי ומה שכתב זלוליהו רבא אר"ח ס' ש"כ שכבוש בקרח נחשז כבוש במים. וראה בספרי חקת הפסח מה שכתבתי זזה.

ביטול

מורה דקד שנתנו לו לפשפש ולמשמשז בערבות ולסלק משם את הפסולות, וכגון שמשלקה שמה עלים שהמסר שזלידיהן עצה וכן ערבות שאינן טובות לדעתו. ואחר שטרח טובא נתערבז לו מה שפרשיש בתוך הערבות הקיימות ורלה להכשיר את כולן מדין ביטול, ובטענות הבאות: (א) קשה לו למצוא ולהפריד זניניהן שזב וזו נחשזת מצחינתו תערובת שנאצדה וקשה לצררה, וראה גיליון מהרש"א יו"ד ס' ל"ט לעניין שומן שאפשר להאיץ במים. (ב) על פי העונג יו"ט שזביא' כי שיד ביטול זעניין של לשמה ורואיה לזה מציטול קמח אורז לעניין מצה המבואר בס"י תנ"ג, אף כאלן דין הכשר שיג' זערבות את כשרות לערבות הפסולות.

שחר

ונראה כי אין לדברים שחר, ומתרי רכש'י. (א) כאשר הערבות מתפרדות זו מזו וקונים אותם אנשיש ישראל הרי מונחת ביז אחת מהן הערבה הפסולה שפרשה מעניין הביטול וכעת היא זידו וזבלות יוכל לדעת את עניינה, אין דין ביטול חל עליה. (ב) ביטול שייך שיתן דינים כמו דל לשמה אבל ביטול לא יכול להפוך מוצר ואם הערבה מסכרת עלים אין שאינה ערבה אלא כזלפשה, ביטול לא יכול להשלים את חסרונה. (ג) מסתבר מאוד שאין זה נקרא איז אפשר לבטול וגם הוי דבר שזמניין, ודע כי בשו"ת חת"ם דע כזענין זאת לעניין ביטול של אוחיות ספר תורה כאשר נאצדה לרמו פסולה זין האוחיות על ספר מתוך כמה פסרים.

לעצמו

מי שקיבל כסף מחברו לקנות ערבות ומלא ערבות מלוניתו נתן את כספו של החצר אבל חשז ואמר שקונה לעצמו. יג' ללדד שהואיל הקניין לחצרו ומתרי רכש'י. (א) כסף קונה זמלוות כמבואר בקלות החושן ס' קפ"ט. (ב) על פי המתנה אפרים הסובר שכסף קונה מלד עצמו לבצל הממון אין לרדך מעשה נתינה של זעל הממון. (שלל כמו בקידושין שאקנין זנוי על מעשה נתינה ולח על כסף שזיון).

אמור מעתה שנקנו הערבות לבצל הממון, אכן כי חולקיה על כל פרט ופרט זעניין זה ונורא שיהי לכס וליטרבו להתפסר.

עקרי הענין

נאמר בתורה בפרשת אמרו ויקרא כג ו' ”ולקחתם לכם וגו' וערבי נחל”, והוא אחד מארבעת המינים שיש ליטול בחג הסוכות. ב'ערבי נחל' הכונה לערבות, כיון שמשלוש הכתוב מובן שהכוונה לסוג איין הרגיל לגדול על הגתל זוהי הערבה ומה שסוכה לג ב, לד א. מאמ זה נכתב ע"פ מפעל תרע"א מצוות.

קבלו חכמים שהמין האמור בכתוב כמובן ערבה נטילה לולב ”וערבי נחל” הינו הערבה, ואף שגם הצפצפה מין ערבה היא ראה רש"י סוכה לד ב ד"ה צפצה, ו"ש יוצאים בה ידי חובה, שלמדו חכמים שכונת התורה במילים ”ערבי נחל” למדו שאין יוצאים ידי חובה אלא במין שלעה שבו מזכיר בצורתו את הנחל, כלומר משוך ואורך כנחל ולא עגול, ואילו עין הצפצפה עגול עגולים ואינם ארוכים, ולפיכך אינו המין שאליו התכוונה התורה משנת סוכה לג ב. ורש"י ל"ה צפצה, גמ' שם, ורש"י ד"ה משוך. וראה רמב"ם לולב פ"ו ה"ד, וראה תוס'ע"ו או"ח תרמ"א א.

שלושה סימנים נתנו חכמים להבדיל בין הערבה לצפצפה, ערבה עלה שלק משוך כנחל והקנה אדום [ואף אם אינו אדום, כי שאינו לבן נושך כאדום, שהרי אם היה נשאר לעמוד בשמש היה מתאדם ב"ז או"ח תרמ"א ונ"א שם, וראה מ"ב שם סק"ב, ח"י"א ק"ט, מ"ב שם סק"ב], ושפת העלה חלקה ללא פגימות, ואילו הצפצפה עקה שלה עגול וקנה שלה אינו אדום ושפת העלה אינה חלקה אלא עם פגימות [היישע"ו שהצפצה פגימותה כמין כמר, ובגמ' לא משמע כן, ראה כפ"ת שם. כל שיש בה אחד משלושת סימני הצפצפה פסולה, ואף שבשאר סימנים הרי היא כערבה ב"ח שם, לבוש שם, מ"ב שם סק"ב שם הפמ"א. אמנם ראה תוס' שם ד"ה קנה, אמנם ערבה שעליה מושוכים כנחל וקנה שלה אדום, ובשפת עליה יש למין פגימות [וכך הן רוב הערבות המצויות], ויש הסוברים שיש להכשירה אם הפגימות כולן נשטות לצד אחד כמגל של קוצרים, שאין הפגימות סימן לצפצפה אלא כשתפגימות אדומות כלפי חוץ ויש להן שתי ראשיה אחד לכל צד ורש"י שם ד"ה והנחל, ו"ן שם טו א בדפי ה"ח"ה, טור שם, לבוש שם, ח"י"א ק"ט, ויש הסוברים שיש להכשירה אם הפגימות קטנות עד מאד, שאין הפגימות סימן לצפצפה אלא כשהן גדולות כל"ב שם בדעת הרמב"ם, ש"רע"ש שם, ש"רע"ה ור"י שם ב.

נחלקו ראשונים בידינה של ערבה שאינה גדולה על הנחלים, ויש הסוברים שכיון שמין הערבה נכתב בתורה בגלל ”ערבי נחל” אין יוצאים ידי חובה אלא בערבה הגדלה בתנאים תוס' סוכה לד א ד"ה ורבנן, ורש"י פ"ה י"ג בדעת הר"ף, וראה ק"ט שם את"פ, דרכי משה או"ח תרמ"א א דעת התוס', ויש הסוברים שיוצאים בה ידי חובה רמב"ם פ"ו ה"א, רטב"א שם, ו"ן שם טו א בדפי ה"ח"ה, ראש"ש שם, ש"א"ן כרונת הכתוב למענן ערבה הגדלה בתנאים וכו', אלא רק שיש ליתול מין ערבה הרגילה לגדול בתנאים, אף אם בפועל היא גדלה במקום אחר, או ישיש ליתול ערבה שהעלה שלה משוך כנחל, ולא צפצפה שעולה שלה עגול. וראו רמב"ם שם, וראה רטב"א שם, וראה בדרכי ש"אן אף מצוה לבתחילה ליתול דוקא ערבה הגדלה על הגתל, ועוד שמהם שכתובה המילה ”וערבי” בלשון רבים, ויש לדרוש שגם ערבה שאינה גדלה בנחל כשרה לנטילה ורש"י שם ד"ה ערבי נחל, ו"ן שם, וראה שם מדוע הוא בנחל על התוס'. וראה בדריהם שלמצוה לבתחילה יש ליתול דוקא ערבה הגדלה בתול וכן כתב בח"י"א ק"ט ב בשם ר"י, וראה ט"ז שם ק"מ ומ"ב סק"ג אע"פ לדיקוק בהו, וראה בכורי יעקב שם סק"ב שאם שניהם לפניו, יטול מה שגדל בתול. ערבה הפסולה מחמת שנושבת כצפצפה, אין יוצאים בה כל שבעת המינים, שהרי אין זו הערבה אליה התכוונה התורה (ראה הלכות לולב לראב"ד, רטב"א כ"ט ב, וראה ראי"ה שם, ו"ן שם יד א בדפי ה"ח"ה, מגיד משנה לולב פ"ח ה"ט).

פסולי הדר בערבה יבש - ערבה שעליה יבשו, פסולה משנה סוכה לג רמב"ם לולב פ"ח ה"א, תוס'ע"ו או"ח תרמ"ו ב, מחמת שאינה הדר ראה שם לא, א רבא"ן סוכה, רטב"א שם כ ט ב ושם לא ב, מ"ב שם ס"ק י. אמנם ראה רש"י שם ט ב ד"ה יבש, וראה כפ"ת שם ורע"א שם ומדמה שהה שם שניבאר, אמנם יש הסוברים שאין יוצאים במין היבש מחמת שנושבת כמת וכמי שאינו הלכות לולב להראב"ד, והביא שם שמצא כן בירושלמי סוכה פ"ה ה"א, וראה ברטב"א שם ט ב שדעתו שאף הירושלמי כוצר בחבליה פסול מחמת שאינו הדר. בענין מהו שייעור היבשות שבו נפסלת הערבה (ראה גם בכור יעקב שם סק"ד). ואין נערבה, נפסלת אלא כשיבוש רוב עליה (מ"ב שם סק"ו). על ערבה שישבוש עלה העלים העליונים שבה ראה מ"ב שם תרמ"ו ס"ק לד וכביאור הלכה שם.

נקטם ראשה - ערבה שנקטם ראשה פסולה משנה סוכה לג ב, ראב"ד לולב פ"ח ה"ד, מ"מ שם בדעת הר"ף, ושכן דעת הר"ן גיאת ההרמב"ם, טור או"ח תרמ"ו ב, ש"רע"ש שם בדעה ראשונה, לפי שאינה הדר ראה רש"י שם כ ט ב ד"ה נקטם ראשו, השגות הרמב"ן על הלכות לולב, וראה רטב"א שם, וראה מג"א או"ח תרמ"ה ס"ק ו' בשם הירושלמי, ש"רע"ה הגוי"ש שם ד, מ"ב שם תרמ"ו ס"ק א' ע"פ הערבה פסולה אלא כשנקטם הענין שלה ולא כשנקטם העלה אף אם הוא בראשה הלכות לולב לראב"ד, ראש"ש פ"ב ס"ב ב, מג"א שם סק"ב, ח"י אדם ק"י, ש"רע"ה הגוי"ש שם, מ"ב שם ס"ק י, ויש מהקראשונים הסוברים שעלשם שהדס שנקטם ראשו כשר [כן דעת חלק מהראשונים, הסוברים לעיל בענין נקטם ואשו בהדרן], כ"ך גם ערבה שנקטם ראשה כשרה רמב"ם לולב פ"ח ה"ו, ערוך לנו שם לד ב בדעת רש"י, וראה שם שדעתו שלרש"י אין כלל פסולי הדר בחודש וערבה, ש"רע"ש שם בשם ההרמב"ם, וראה במ"ב שם סק"ב ב"שעה"ע"ש שם סק"ב שהערבת האחרונים בדעת הראשונה.

דינה של ערבה שנקטם ראשה, בשאף ימי החג, יהיה תלי המז' הראשונים האם פסולי הדר נוהגים של שבעת הימים.

נפרצו עליה -ערבה, ש"נפרצו עליה" פסולֶה משנה סוכה לג ב, ראה לעיל בביאור הפסול של ”נפרצו עליה” ברוב, שנתלקו הראשונים האם הכונה שנתשלש העלים לגמרי במקום חבורם או שרק נתדלדלו ממוקם חבורם, או שהכונה שנתלקו העלים לארוכם, ומשם למד לכאן. והלכה, ערבה שנושר רוב עליה פסולה, ואם רק נשרו מיעוטם כשרה ראה משנה שם, ראש"ש פ"ב ס"י י, תוס'ע"ו או"ח תרמ"ו ב, כמו

הרב נחום זאב הלוי רוזנשטיין

יש הפוסלים בערבה שנדלדלו רוב עליה מזהקנה, מגיד משנה לולב פ"ח ה"ו בדעת הר"ף והרמב"ם, או בערבה שרוב עליה נסדקו לאורכם מגיד משנה שם בדעת הראב"ד, וכיון שהערבות מצויות של להחמייר ככל הדעות לעיל מג"א שם סק"ב, והבאר בדרכי מ"ב שם סק"ט. אודות סיבת הפסול של ערבה שנופרצו עליה, וכן האם פסול זה נוהג כל שבעת ימי החג, ראה לעיל גבי ”נפרצו עליה” ברובם ומשה למד לכאן, וראה עוד במ"ב שם פ"פ.

בשעת הדחק שאינו מוצא אלא מין שאינו הדר [או שיש בו שאר מומים הפוסלים אותו מוצ' או"ח תרמ"ט סק"ד], כגון שחסך שרוב הרב שם תרמ"ט כ"ב], יטלו כזכרו"ל למצוה לולב, ולפיכך לא ישרך עליו ראש"ש שם בשם הראב"ד לאחר שחזר בו, רבאב"ד לולב פ"ח ה"א, ב"י או"ח פ"ט תרמ"ט, ש"רע"ש פ"ו, אמנם יש הסוברים שיכול לצרפו וליטלו ואפילו בכרבה תוס' שם א"ד ד"ה לא מצא, ראש"ש פ"ב ס"י ב בשם הר"שעיה וטרטאין הראב"ד שחזר בו, רב"ה שם בשם או"ח, ראש"ש שם מ"מ, לולב פ"ח ה"א בשם הגאונים. ויש הסוברים שרק לולב היבש [ראה הערה 16 שלרוב הראשונים היבש פסול מחמת שאינו הדר] כשר לכרבה, בשעת הדחק רמב"ם שם מ"מ שם, רמ"א שם בשם י"ש מכשיר"ן, ויש המקילים שגם ה"ה יבש כשר לכרבה דרכי משה שם ס"ק ט ורמ"א שם בשם המרדכי שם תשנ ובשם הזקת המימיות שם. דלהלכה הכריעו האחרונים שבשעת הדחק יכול ליתול ולרבו על כל הפסולים מחמת שאינם הדר ראה במ"ב שם ס"ק נח בשם האחרונים שהלכה כדעה זו, וראה במג"א שם סק"ב בשם מ"ב, אמנם אחר ש"רע"ה הרב תרמ"ט כג, ושעה"צ שם סק"ג. וראה במ"ב שם וס"ק נב מהרי שעת הדחק, וראה גם בשעה"צ שם ס"ק י"ג. נתלקו הראשונים והפוסקים דרך מינים הפסולים מחמת שאינם הדר, אם פסולתם הם רק ביום הראשון ואף בשאר ימים, שיש הסוברים שאינם פסולים אלא ביום הראשון לבלב, ויש הפוסלים אותם כל שבעת הימים, ויש שמחלקים, פספולי הדר התם כל שבעת הימים במקדש ורק ביום הראשון במדינה.

נחלקו תנאים כמה פריטים יש ליתול מכל מין ומין, יש הסובר שמספיק פריט אחד מכל אחד מהמינים [יש במשנה סוכה לד ב, ויש הסובר שאמנם יש לקחת לולב אחד ואתרוג אחד, ושכן משמעות הכתוב ”פרי עץ הדר” לשון יחיד, וכן ”כפת תמרים” לשון יחיד (שבחוה"ה כתבה מילה זו בכתב-סוד), אולם ערבות יש לקחת שתיים, שהרי בהם נאמר ”וערבי נחל”, לשון רבים ומיעוט רבים שתיים, והדסים יש לקחת שלושה, שבהם נאמר ”וענף עץ אבות”, וקבלו חכמים ”וענף” ורומז לאחד, ”עץ” לאחד, ”ועבות” לאחד, ובס"ה שלושה רבי שמעאל במבנה שם הדרשתו מבראית גמ' שם, וראה בגמ' שם שרבי שישמעאל חזר מבראי אלו וסבר שאין ליתול אלא ה"ס אחד. יש הפוסקים כדעה שצריך שתי ערבות ושלושה שלמים תוס' שם לד א ד"ה ורבנן, רמב"ם פ"ו ה"א, תוס'ע"ו או"ח תרמ"א א, ק"מ שם בשם כל הגאונים, ויש הפוסקים כדעת הראשונה, שכשם שברוב אחד ואתרוג אחד אף ה"ס אחד וערבה אחת הרמב"ן בהשגותיו להלכות לולב להראב"ד, והבאר בדרכי ש"ש טו ב בדפי ה"ח"ה, רטב"א לד ב, ארוחות חיים, מובא בבי"ת תרמ"ו, ויש שפסקו שרק בשעת הדחק שאין לו ג' הדסים יכול ליתול ה"ס אחד (רמ"א תרמ"א א. וראה משגיב' שם ס"ק ו שד"ן א' כבה מקדק יב"ד על הלולב או שיטלו בלא ברכה).

אף שיש איסור ”בל תוסיף”, כלומר שאסור להוסיף על מצות התורה. כיוון תפילין, שמוצוה"ן ב, פרישות, אין להוסיף עליהן פרישה חמשתית, והעושה כן עובר על הלאו האמור בכתוב דברים י"א ”את כל הדרבך אשר אנכי מצוה אתכם לשמור לעשות לא חסך פלוני”, מכל מקום יש הסוברים שמתור'ו יתרון מלובב א אחד או אתרוג אחד, שכיון שאינו מוסף מין חדש שלא הותרכ בתורה אין בהו משום בל תוסיף תוס' ו"ה ח"ב ב ד"ה ומנא סוכה לד ב ד"ה ערבי, ראב"ד שם, וראה בדרכיו טעם נוסף להיתור, ראש"ש פ"ב ס"ה ד, טור ד"ה תרמ"ט טו, ויש הסוברים שהעושה כן עובר על איסור בל תוסיף רמב"ם שם, וראה מ"מ שם בדעתו, ש"ר"ת הרשב"א ח"א ס"י תס"ח וס"י תקלה, ואמר סוכה לא ב, שיש טו ב בדפי ה"ח"ה, ולדעת אין בה איסור אלא מדרבנן, או"ח עשה"ן כ"כ לא יצ"א ידי חובתו רמב"ם שם לפי גירסתו וגידת הראב"ד שם, מאיירי שם ובסנהדרין פ"ב ב, וראה בס"מ שם שגידתו וגידת ה"רא"ן ב הרמב"ם ברמב"ם שם אלא פסל. ויש הסוברים שאמנם אין עובר על בל תוסיף אולם איסור לעשות כן, כיון שס"ס בתורה הוזכר כך לרוב אחד ואתרוג אחד הרמב"ם בתשובתו לתלמי פריבנצאי המובאת בבי"ת סוף סימן תרנ"ג לאחר שחזר בו, ש"רע"ו או"ח שם, וראה מ"ב שם סק"ט. האמנם לעיל הינו בענין הלולב ה"אתרוג, אולם במניין ההדסים ילכו ה"דעות יתלו ה"תוספי יתרון הדסים כדי ליפות את אגודת הלולב, שבכל דבר שנעשה לנוי אין משום בל תוסיף רמב"ם שם, שרבי"א שם, מאיירי שם ושם, ש"רע"ש שם. ובמנין הערבות, יש הסוברים שיזינן כהדסים, שגם הם מופיית אחד אגודת הלולב, ואין בהם כל איסור רשב"א שם, מאיירי סוכה שם בשם רוב המפרשים וסנהדרין שם בשם שאר גאונים, ו"ן שם, הרמב"ם בתשובתו לתלמי פריבנצאי שם וכן השו"ע שם שפסק כמתור'ו היתור גם כן בערבות אגונם מנעם אחר, ויש הסוברים שאין הערבות באות לנאות את הלולב ולפיכך גם כן יש איסור של בל תוסיף, לדעות הסותרות כן ברובל ו"אתרוג מאיירי שם ובסנהדרין פ"ב ב בשם גדולי המחברים. והמוקדמים אין מספיקים על שתי ערבות ושלושה הדסים ש"רע"ש שם, ראה בה"ל שם בטעם תרמ"ה.

נחלקו תנאים בשיעור אורך ההדסים והערבות, ח"ק סבר שאורכם יהיה שלושה טפחים, ורבי טרפוץ סבר שאמנם כן אולם יש לחשב את ”אמאה בת חמישה טפחים”, שיש אמה האמורה שביאר שכונתו רבי שרפון לחזמ"ת, שיש לקחת אמה זו שישנה טפחים ושהיא האמה שרז"לים למדור לה בכל מקום], ולהלכה לחמישה טפחים, ואז יצ"או חמישה טפחים גדולים, ושייעור אורך ההדס והערבה הוא שלושה טפחים גדולים כלה, שהם שלושה טפחים ועשרה חמישיות של טפחים רגילים. ויש מהאמוראים שביאר שכונתו לקולא, שיש לקחת חמישה טפחים רגילים ולחלקם לשלושה, ואז יצ"או שיששה טפחים קטנים, ושיעור אורך ההדס והערבה יהיו שלושה טפחים קטנים כולם, שהם של שטפחים וחצי רגילים כרייתא וגמ' סוכה לב ב. דעות רבות נאמרו בפוסקים

הנושאים הנאים

מכון ירושלים

יצאו לאור

תשב"ץ קטן

פסקי המר"ם מרוטנבורג
יו"ל ע"פ כתי"ו דפו"ר, עם מפתחות וציונים,
הערות מקבילות ומפתחות

פנקס של שמואל

תורת רבינו שמואל סטראשון זצ"ל

להשיג בחנויות הספרים

האחרונים בביאור גודל השיעורים המוכרחים בדברי חז"ל, אמנם למעשה נתפרסמו בעיקר דעת החו"ח"ה דעת הגרא"ח נאה. דעת החו"ח"א מבוססת על מידות שערך בעל הנוב"י, ולדעתו גודל האגודל הינו 2.4 ס"מ, ושפת ביטני שתינו 4 אנדלים, וגודלו 9.6 ס"מ. וגודל ביצתה הינו שיעור נפח של מים במשקל 100 גרם (ראה חו"ח"א או"ח ל"ט ס"ק ט, וראה בספר שיעורין של תורה), דעה נוספת הינה דעת הגרא"ח נאה המבוססת על משקלים מסוימים שהחזיר ברמב"ם, ולדעתו השיעורים קטנים מאלה של החו"ח"ה. והאגודל גדול 2 ס"מ והשפת ביטני 4 גודלים גדול 8 ס"מ. וגודל הכיבצה"ה הינו שיעור נפח של מים במשקל 57 גרם (ראה ספר שיעור תורה). ולפי צינן את השיעורים בפועל של המינים רק לפי דעת החו"ח"א, והוצרה לדעת את השיעורים לפי הגרא"ח נאה הישם אות לבדו, בהתאם למידות שצינו לעיל.

להלכה, יש הפוסקים כדעת ר"ט ולקולא ששיעור אורך ההדס והערבה, שני טפחים וחצי (שהם עשרה גודלים [בכל טפח רגיל יש ארבע גודלים], וס"ב ה"ה 2 ס"מ ר"ן גיאת ח"א ע"מ צו, וראש"ש פ"ב ס"י ז, ו"ן שם טו א בדפי ה"ח"ה, מאיירי שם, ראב"ד לולב פ"ו ח"ה שם, מ"מ שם בדעת מקצת הגאונים האחרונים, שם או"ח תר"ן א, ש"רע"ש שם בדעה ראשונה, ויש הפוסקים כר"ט ולחומצ"ה ששיעור אורך ההדס והערבה שלושה טפחים ולחומצ"ה חומשי טפח, וס"ב ה"ה 34.56 ס"מ ר"מ תשובות הגאונים שער תשובה פ"י ש"ב, תשובת רב גערום גאון בהלכות פסוקת מין הגאונים פ"י קכ"ב, ויש שפוסקים כ"ל"ק ששיעור אורך ההדס והערבה שלושה טפחים בינוני"ם שהם 28.8 ס"מ רמב"ם שם, מ"מ שם בדעת הסו"ר הראשון, אמנם וראה ו"ן שם ורשב"א שם ש"הר"ף לא זך, דרכי משה שם, ש"רע"ש שם בדעת שניה, ויש שהכריעו שיש להוזהר לבתחילה כדעה זו והשלמה שם בדעת הר"ף, העיטור עשרת הדברות הלכות לולב דף צ"א ב, ומאירי שם שם, וכן עשרת הלכה למעשה ח"י"א כלל קמט, ש"רע"ה הרב, הק"מ שם סק"ה, ורבידע"ב אפשר לחלק כדעה הר"אשונה לעיל מ"ב בשם האחרונים.

השיעור האמור בהדסים ועברות צריך להיות בעין שלהם ולא בעלים מ"ב תר"ן ס"ק א בשם הרטב"א, והביא שם שהפמ"א נוסחם כדבר.

שיעור ההדסים והערבות נלמד מהלכה למשה מסיני קריית ספר למבי"ט ע"פ ז"ל, כפות תמרים סוכה לא, כ"מו כן שיעורו זה אמור שלא לפחות ממנו, אולם מותר להוסיף עליו מנחות מ"ב א, וראה רבינו מנוח לולב פ"ו ה"ח, ר"ף טו א, רמב"ם לולב פ"ו ה"ח, ראש"ש פ"ו ה"ח, תוס'ע"ו או"ח תר"ן ב.

הדסים וערבות שגודלם פחות מהשיעור האמור בהם, פסולים לנטילה ח"ה כיו"ט ראשון ח"ה בשאר הימים (להלכות לולב להראב"ד, השגות הרמב"ן שם, ו"ן סוכה ד א בדפי ה"ח"ה, וראה ראש"ש סוכה פ"ג ס" כג, מגיד משנה לולב פ"ח ה"ט, ש"רע"ו או"ח תרמ"ט ח), שכל פחות ממכשירעו ח"ה הוא כמי שאינו קיים (ראב"ד שם), תרומת הדין פסקים (ב). ואף בשעת הדחק לא יטלם ואפילו שלא בכרבה ראה מג"א שם סק"ד וערוך השולחן שם ס"א.

בזמן שביט המקדש היה קיים, היתה מצוה נוספת בימי חג הסוכות, להביא ערבות לבית המקדש, ולזקקם בצדיק. המזבח שנתקן סוכה מה א, רמב"ם לולב פ"ו ה"א, ולנוטלם בדיים משנה ט"ב שם מג ב, ונחזרו לדעות הסותרות שאין אקנה לנטילן, רמב"ם שם ה"ב. במבנה שם הבבאי דעת רבי יוחנן בן ברוקה שמתעו זו ולא נעשה בערבות אלא בענף דקל, ויש הסוברים שבתחילה היו זוקפין אותן על גבי המזבח ואחר כך נוטלין אותן רמב"ם שם, ויש הסוברים להפך שבתחילה היו נוטלין אותן ורק לאחר מכן היו זוקפין אותן ורש"י שם מג ב ד"ה והבבאים, תוס' שם מה א ד"ה זוקפין, ומצוה זו נלמדת מההלכה למשה מסיני סוכה לד א, מד א. וראה שם לד א שם שלמדו מהכתוב האמור בענין מצות נטילת לולב ”ולקחתם לכם ביום הראשון... וערבי נחל” לשון הכתוב ”וערבי” שהוא לשון רבים, באי למדנו שיש שתי מצוות שיש לשעות עם הערבה, מצוה אחת היא הערבה שבלולב, ומצוה נוספת היא הערבה שבבית המקדש, ולשניה זו כתב התוס' שם ד"ה ”ורבנן” שאין ניתן ללמוד מכתוב זה שצריך שתי ערבות ללולב ועוד הלכות נוספות בענין הערבה שבלולב.

יש הסוברים שמוצו זה חובה היה על הכהנים בלבד ולא על ישראלים ש"ש שם מג ב ד"ה שלוחי בית דין, ושם מד א ד"ה מן אמרה בנטילה, תוס' שם מג ב ד"ה שלוחי בית ד"ה הביא. וראה ערוך לנו שם מה א שלדעת זו הכהנים גם הקיפו עם הערבה את המזבח, ויש הסוברים שכל אחד אחד ואחד מישראל מצווה בנטילת הערבה רמב"ם שם פ"ו ח"ב, וראה ערוך לנו שם מג ב, קריב"א שם, ו"ן שם בשם אחרים, אף ללעה זו זוקפית הערבות על המזבח שנעשה על ידי הכהנים ברייתא שם מג ב, וראה ברבינו שמש הגם שזו לדיעה זו האם הישראלים נטלו את הערבות מהמזבח עצמו או שהכהנים הנישו להם את הערבות.

במצוה זו יוצאים ידי חובה בערבה אחת רב ששת סוכה מד ב, ורב נחמן שם חולק וסובר שצריך שלוש ערבות, רמב"ם לולב פ"ח ה"ב, ראש"ש פ"ד א' א בשם הגאונים, וראה תוס'ע"ו או"ח ת"ס ה"ד, ולענין אורך הערבה, אף ששכ"ת במקדש היו נוהגים להביא לצורך מצות הערבה, ערבות בוקרש 11 אמות, שאותן היו זוקפים בצדיק המזבח וראשונה היו נטוים על גל, המזבח נסוקה מה א], אין שיעור זה לעיקובא אלא לכתחילה בלבד מניח אות, ה, ובדיעבד יש הסוברים שאין שום שיעור לערבה של מזבח יוצאים ידי חובה באורך כל שהוא כל שיש בו עלה אחד ורש"י שם מד ב, מניח אות ה' בדעת הרמב"ם, ויש הסוברים שאורך ערבה זו צריכה להיות כאורך הערבה שבלולב כלומר ג' טפחים ר"ה שם כ"ב א בדפי ה"ח"ה, ש"רע"ו או"ח תרמ"ד, אמנם מקבוע הדבר לקיים את המצוה בעלה אחד ובבד אחד, ולכן נהגו לקיים את המצוה בערבות יפות ראה טור שם כשם רב האי גאון, רמ"א שם.

לאחר חורבן בית המקדש, או אף בזמן בית המקדש, כבשאר מקומות סוף מהמקדש, נוטלים ערבה זכר לנטילתה במקדש סוכה מד ב, וראה מאיירי שם, רש"י שם מג ב ד"ה האידנא נמי, ושם מד א ד"ה ולא עבדינן לה, רמב"ם לולב פ"ו ה"ב, תוס'ע"ו או"ח תרס"ד ב, ואין נטילת ערבה כל ימי החג אלא ביום שביעי בלבד, וראה גמ' שם מד א, רמב"ם שם, תוס'ע"ו שם. יש הסוברים שנטילה זו מנהג נביאים היא [כלומר שהנביאים הנהיגו את העם לעשות כן אולם לא כתובה כן לעצמם, והעם נהגו כמותם מאליהם רשב"א מד א, ר"י שם מד א ד"ה מנהג], ויש שמפרשים שהנביאים נהגו כן לעצמם, והעם נהגו כמותם מאליהם רשב"א מד א, ר"י מליניל שם ד"ה רב"ן שם], ולפיכך אין מברכים עליה, שאין מברכים על מנהג דעת ריב"ל שם מד א ורשב"א שם מד ב, פ"ח ש"ש כ"ב א בדפי ה"ח"ה, ראש"ש פ"ד ס"י א, ורשב"א שם מד ב, ש"רע"ש שם, ויש הסוברים שנטילה זו תקנת נביאים היא ויש לברך עליה רב שמואל בר חפני, מובא בראש"ש שם, העיטור מובא בטור שם, וראה שם שדעתו שרק כשנטל ערבה בציבור מברך עליה. וראה תשובות הגאונים שער תשובה פ"י ש.

נטילת ערבה בהושענא רבא

בחג הסוכות זמן שמחתינו, נצטוונו ליטול ד' מינים, ובהם 'ערבה' שאין בה לא טעם ולא ריח, הרבה טעמים נאמרו ללקיחת הערבה שהוא בלי טעם וריח.

הרה"ק בעל השפע חיים מצאנו קלוזנבורג זצ"ל אמר: שלחוק אפעת ותנו בא, שאחר עבור יום הכיפורים זה תשובה וחרטה והגעת חג הסוכות שהיא יום ראשון לחשבון עוונות (תנומא-אמור), עלול האדם ליפול לעצבות בהתבוננו על דלות מעשיו, לכך בא הציווי של נטילת ד' מינים, וביניהם הערבה שאין בה טעם וריח, שגם מי שהוא בבחינת ערבה יתחזק בשמחה בחג הסוכות זמן שמחתינו (שפע חיים - שמי"ע שנת תשמ"ג).

וכן על דרך זה נאמרו הרבה טעמים לשבח, והצד השוה שבכולם, שעי"י אגודת הד' מינים הרומז לכל סוגי האנשים אף לאלו שאין בה טעם וריח, עם כל זה כשהם נכללים יחד עם שאר המינים באגודה אחת לעשות רצון ה', נהפכים הם למעשה.

עפ"י טעם זה, אומר השם משמאל **מסאכטשוב** זצ"ל (להו"ר שנת תרע"א) יבואר מדוע נוטלים בהושענא רבא הערבה בפני עצמה ובכל הימים נאגדת באגודה.

דלמדנו בא, יסוד נפלא בעבודה, דאחר שראתה הערבה והכירה בעצמה שאין בה לא טעם ולא ריח, ונתבטלה לאחריים, עי"ז זכתה ונתעלה שתינטל בפני עצמה.

ובזה - אומר השם משמאל - נפתח לנו צוהר להבין, מדוע בבית המקדש ניטל הערבה כל שבעה, שבמקדש היה מצוי מידת היראה, ובקל היה האדם מכיר בשפלות עצמו, ויתקף ומיד היה בא למדוניה זו, שבה שהאדם מכיר בשפלותו - זה עצמו למעלה גדולה, שיועד עכ"פ את האמת, ולכן נטלו בה את הערבה כל שבעה.

בחינה אחרת איתא **בשפת אמת** (שנת תר"ם, ד"ה ערבה) אע"פ שערבה אין בה טעם וריח, מ"מ ערבה היא נגד הפה (כדאיתא במדרש), והפה הוא עיקר כוחם של ישראל - הקול קול עקב, ומי שאין בו טעם וריח דהיינו מצוות ומעשיו אין לו במה להתחזק בלתי התפלה, וזהו 'תפלה לפני' - ממצות ומעשיו, 'כי יעטוף' - היינו שמתעטף כולו בתפלה כמו שכתוב 'ואני תפלה'. וזה ערב לפני יתברך ונקראת 'ערבה'.

ולכן נראה יום חביטת הערבה - 'הושענא רבא' שבוים זה נושעים בו גם השפלים שאין בהם טעם וריח.

ומסיים השפ"א בדברים נפלאים בהאי לישנא: **והוא ישועה גם לדורות השפלים שלנו שאין לנו ריח תפלה, ובוים זה נפתח שערי תפלה בפייהם של ישראל, והוא גמור יוה"כ עכ"ל.**

ולהשלמת הדברים יש לציין את דברי הרה"ק **השפע חיים מצאנו קלוזנבורג** זצ"ל (שם, תשל"ז) בטעם חביטת הערבה ביום הושענא רבא, דהנה עיקר הראשית לתקן את מה שחטאנו בפה, ולכן לוקחים את הערבה שרומזת על השפתים (כנ"ל), וזורקים אותה לארץ וחובטים אותה לרמוז בזה, שכל מה שדברנו בפה לרע, אנו זורקים אותם כחרט הנשבר, ומתחרטים אנו עליהם בחרטה גמורה.

וזהו גם הענין, שחובטים את הערבות ה' פעמים בקרקע, כנגד ה' מוצאות הפה שדברנו בהם על בני אדם, ומתחרטים אנו עליהם עד למאוד, ורצוננו רק שפינו ידבר אך טוב על ישראל ובשבחיהם בלבד נספרה.

ובהכנה זו, ניגשים אנו ליום שמיני עצרת - 'עצרת תהיה לכם' באחדות ואהבת ישראל, שזהו כלי ראוי לקבל את ההשפעות הטובות הנשפעים ביום נשגב זה.

ונסיים בהא דמסופר על הרה"ק **רבי מרדכי מלכוויטש** זצ"ל שעמד בהושענא רבא לאחר 'חביטת הערבה' ופתח אומר: רבונו של עולם, קיים לנו 'מנהג מבטל דין', ובכן אני אומר, שמנהג חביטת הערבה יבטל כל הדינים מישראל.

נטילת ערבה

מלבד המצווה שיש בנטילת הערבה בכל ימי חג הסוכות, בתוך ארבעת המינים, יחד עם הלולב, האתרוג וההדס. ישנה מצווה נוספת של נטילת ערבה מיוחדת ביום השביעי של חג הסוכות יום הושענא רבא.

אף על פי שבמקדש ניטלה הערבה המיוחדת כל שבעת ימי החג כמו שארבעת המינים ניטלים כל ימי החג, תיקנו חז"ל לעשות זכר לנטילת ערבה בנפרד רק ביום הושענא רבא. בפני שלולב שיש לו ביום הראשון עיקר בתורה עושים לו זכר כל שבעה ואילו ערבה שאין לה עיקר מן התורה אין נוטלים אותה אלא יום אחד זכר למקדש.

המשנה בסוכה כותבת: 'מצוות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים אנא ד' הושיעה נא אנא ד' הצליחה נא ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים'.

במשך כל חג הסוכות היו מעמידים בצדי המזבח ערבות גבוהות וארוכות ובכל יום היו מקיפין את המזבח עם אותן ערבות פעם אחת וביום השביעי של חג הסוכות יום הושענא רבא היו מקיפין עם הערבה את המזבח שבע פעמים. ביום הושענא רבא, מביא המחבר בשו"ע: 'ונוהגים להתירו בו איגודו של לולב ומקיפים ז' פעמים'. אנחנו מתיריים את שלושת הקשרים שבהם אגדנו את הלולב עם ההדסים והערבות ומקיפים את הבימה שבע פעמים.

הרמ"א בהגהה מביא 'והמנהג פשוט ליטול הערבה עם הלולב בשחרית בשעת הנענוע ובשעת הקפה עד שעת החבטה ונוטלים הערבה לבדה ויותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל'. המשנה ברורה מביא את דברי האר"י 'שלא לחברם כלל עם הלולב רק אחר קדיש תתקבל אז קח בידך הערבה ותחבטו ה' פעמים בקרקע'.

יש מי שאומר מביא השו"ע 'שהושענא שבלולב אף על פי שנזרקה אין לפסוע עליה' ובמש"ב מביא: 'והוא הדין ערבה של הושענא אין לזלול בה'.

פרשה זו של נטילת הערבה יש חיבוס הערבה דורשת לימוד. מה הוא סדר ההנהגה שקבעו לנו חז"ל לאגוד הלולב עם הערבה כל ימות החג ובהושענא רבא להתיר האיגוד ואחר כך ליקח הערבה ולחבוט אותה בקרקע וגם אחרי כל זה לא לזלול בה.

טעמים רבים נאמרו בעניין, אנו כדרכנו ננסה להתבונן ולהבין מה באה תורה ללמדנו בזה ומה ניקח אל ליבנו, ושבעים פנים לתורה. המדרש תנחומא מביא: 'מה טיבן של ארבעת המינים הללו? מה שישוין פירות ומהו שאינן עושים פירות. 'פרי עץ הדד' אלו צדיקים שיש להם מעשים טובים. וענף עץ עבות וערבי נחל אלו בינוניים שיש בישראל. אמר הקב"ה כולכם כאחד תעשו אגודה אחת כדי שלא יהיה בנינו פסולת'.

במדרש רבה הובא הטעם לארבעת המינים המרמזים כנגד כלל ישראל שיש בהם ארבע מידות. האתרוג מרמז על הצדיקים שיש בהם טעם וריח. יש בהם תורה ויש בהם מצוות ומעשים טובים. הלולב מרמז על אלו שיש בהם טעם אך אין בהם ריח. יש בהם תורה אך אין להם מצוות ומעשים טובים. ההדס שיש בו ריח ואין בו טעם הוא כנגד אלו שיש בהם מצוות ומעשים טובים אבל אין בהם תורה. והערבה שאין לה לא טעם ולא ריח היא כנגד אלו שאין בהם לא תורה ולא מצוות.

את כל ארבעת המינים הללו, אנו צריכים לאגוד יחד ולנענע בהם. מפני שכולנו בני עם אחד אנחנו, כולנו

מצווים לאהוב זה את זה ולראות בטובתו של כל אחד. והרי ריקנים שבהם מלאים מצוות כרימון. אמנם את האתרוג אנחנו לא אגודים וקושרים יחד באגודה של הלולב, ההדס והערבה. הוא אמנם צריך להיות יחד עם כלל ישראל אבל החיבור של האתרוג עימם צריך להיות תחת בקרה ותחת שליטה.

בימי חג הסוכות, מייד אחרי ראש השנה ויום הכיפורים, אחרי יום סליחה מחילה וכפרה אנו מצרפים לאגודה אחת גם את הערבה. גם את מי ישראל שאין בו לא טעם ולא ריח, אין בו לא תורה ולא מעשים טובים.

שלשה סימנים נותנת הגמרא בסוכה להבדיל בין ערבה לצפצפה: 'ערבה קנה שלה אדום, ועלה שלה משוך, ופיה חלק'. שלשה סימנים נותנת הגמרא ביבמות בהם ניכרים עם ישראל: רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים.

ערבה קנה שלה אדום, כפניו של הביישן המאדימות מבושה. עלה שלה משוך, הגשם והטל היורדים עליה אינם נוטפין לקרקע. עלה הערבה המשוך ממשך את מי הגשם והטל אל העלה שמתחתיו הוא אינו דואג רק לעצמו הוא גומל חסדים. 'ופיה חלק' אין בה קוצים הדוקרים ופוצעים. היא לא יכולה לעשות רע לאף אחד. רחמיה על כל מעשיה.

הערבה היא חלק מכלל ישראל, יש לה את הפוטנציאל להיות גדול בישראל, אם רק תלמד תורה ותעשה מעשים טובים. היא יכולה לגדול ולצמוח ולפאר את כרם ישראל כאחד הגדולים. אבל אם ח"ו לא תממש ותנצל כישירוניתה ונטיותיה הטובות אז ח"ו לא תוכל להישאר במעמדה כי אם אין עלייה יש ח"ו ירידה. הבטלה מביאה לידי שעמום והשעמום מביא לידי חטא ורע ומר אחריתה.

פעם בשנה, אחרי יום הכיפורים, כשעם ישראל כולו זך וטהור אנו מצרפים אלינו לאגודה אחת גם את הערבה. קוראים אליה 'אחינו את' בואי איתנו יחד נקיף את הבימה את התורה הקדושה. שבעה ימים ברציפות. אגודה וחבוקה כך. בבית המקדש היו זוקפים אותה על המזבח, צמודה לכפרתן של ישראל.

ישמאל דוחה וימין מקרבת' בכל עוצמת יד הימין אנו מקרבים את הערבה. אבל אסור לנו להיות הסלחנות הזאת ההתחברות הזאת אינה יכולה להיות לאורך ימים. חוץ ממה שזה יכול להטעות ולטעת בערבה הרגשה טובה, הנה גם אני, כמות שאני, שעונה על המזבח, גם איתי מקיפים את הבימה גם אני חלק מחומת ישראל. זה גם מסוכן, יש מי שיחשוב שלא נורא, גם אם לא תהיה בי תורה, גם אם לא יהיו בי מעשים טובים הנה אני חלק מהכלל.

לכן בסיימם של שבעת ימי החג, אחרי שסיימו את הקפת המזבח אנו מניחים את האיגוד בצד ונוטלים את הערבה לבדה בידינו. מתפללים למים, אין מים אלא תורה, מתחננים ומבקשים שתהיה גדלה על כל מים. כי אם ח"ו לא תושפע משפע הקירבה אז נחבוט אותה בקרקע, נשיב אותה אל מקומה הטבעי. נתרחק ונבדל ממנה אולי תתעשת אולי תיקח אל ליבה. וגם כדי שח"ו לא נושפע ממנה לרעה.

יחד עם זאת, 'אף על פי שנזרקה' אין לזלול בה' הגם שקיי"ל ש'תשמשי מצווה נורקין' צריכים לשמור על כבודה של הערבה, אסור לזלול בה. כי גם אחרי שנאלצנו להשתמש ב'שמאל דוחה' עלינו לשמור על כבודה של הערבה לא להשפיל ולזלול בה. אל לנו לסגור את הדלת, כי לא אבדה תקווה וישראל אף על פי שחטא ישראל הוא. תמיד עומדת לפנינו האפשרות לעזוב דרך רשע ולהחיש לעצמו ישע.

לימוד גדול למדנו מנטילת הערבה. יסודות עמוקים בחינוך. בחינוך עצמי, בחינוך ילדים וביחס לכל נפש מישראל. לשמור על קדושת וטהרת עם ישראל אך לקרב ולא לרחק. הכול במידה ובמשורה. חנוך לנער על פי דרכו. עד שנוכה שיקויים בנו: 'ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם'.

<p>אחים הקר רשת בש"ר למהדרין</p>	<p>פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וסטודיו</p>	<p>גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה</p>	<p>פוטו סטודיו</p>
<p>• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •</p>			
<p>לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר</p>		<p>המנועול הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות</p>	<p>צבי ורצברגר בית האנגריה</p>